

Media: DOCUMENTO

Page: 49,58-59

Published at: 10-09-2023

Author: Surface: 2300.91 cm² Circulation: 12000

Subjects:

Μαρία Κάλλας
Σκεφτόταν
τη φωνή της σαν...
παχύρρευστο λάδι

σελ. 10-11

Σκεφτόταν τη φωνή της σαν... παχύρρευστο λάδι

Ποτέ δεν υπήρξε άλλη σαν αυτήν, ούτε πριν ούτε μετά. Οχι επειδή ήταν τέλεια, αλλά επειδή έκανε τις αδυναμίες της προτερήματα αλλάζοντας τον τρόπο που ακούμε την όπερα

Κείμενο

Κατερίνα Αγγελιδάκη

● **Εν συντομία**
Εκατό χρόνια συμπληρώνονται φέτος από τη γέννηση της θρυλικής σοπράνο που πέθανε στις 16 Σεπτεμβρίου του 1977.

● **Γιατί ενδιαφέρει**
Η αέναη πάλη της να τιθασεύσει το απρόσιτο, το άπιαστο, το χιμαρικό είναι η ιστορία της ζωής της.

Εκατό χρόνια έχουν περάσει από τη γέννηση της Μαρίας Άννας Σοφίας Σοφίας Καλογεροπούλου σε μια κλινική της 5ης Λεωφόρου στη Νέα Υόρκη. Μέχρι τον φυσικό της θάνατο στο διαμέρισμά της, στο Παρίσι, από καρδιακή προσβολή στις 16 Σεπτεμβρίου 1977, σε ηλικία μόλις 53 ετών, πρόλαβε να διαγράψει μια ιλιγγιώδη, μεταφυσική και αλλόκοτη διαδρομή, να αλλάξει για πάντα τον τρόπο που ακούμε κλασική μουσική, να λατρευτεί σαν Ελληνίδα θεά και να πετάξει προς τον ήλιο καίγοντας τα φτερά της.

Η ωραία φωνή δεν αρκεί

Κάποιοι πιστεύουν ότι ήρθε από άλλον πλανήτη. Γιατί δεν υπήρξε ποτέ – πριν ή μετά – άλλη σαν κι αυτήν. Μια γυναίκα που τόλμησε να φτάσει εκεί που δεν έφτασε κανένας άλλος, όχι επειδή ήταν τέλεια, αλλά επειδή συνειδητοποίησε την αξία της ρωγμής, της αδυναμίας, της υπέρβασης. Επειδή απέδειξε ότι η τελειότητα δεν αρκεί, ότι η αλήθεια είναι πιο πάνω από μια άρτια εκτελεσμένη παρτιτούρα. Οτι ούτε η ωραία φωνή αρκεί. Γιατί η φωνή της φυματικής Βιολέτας δεν είναι τέλεια, κουράζεται και σπάει. Γιατί η Νόρμα, όπως και η ίδια η Κάλλας, είναι «πρόβατο που προσπαθεί να βρυχάται σα λιοντάρι». Γιατί η Αίνα «τραγουδισμένη σε ρέοντα τόνο θα χάσει γρήγορα το ενδιαφέρον της». Γιατί η ανθρώπινη φωνή

δεν είναι φυσικό να παράγει τόσο ψηλές νότες χωρίς κάποια τραχύτητα. Γιατί είναι άλλο να είσαι άρτιος εκτελεστής και άλλο αυθεντικός καλλιτέχνης. Η Μαρία Κάλλας μάς τα είπε όλα με τη μόνη γλώσσα που ήξερε: τη γλώσσα της μουσικής. Τα απομνημονεύματά της είναι γραμμένα στους ρόλους που ερμήνευσε. «Για μένα το τραγούδι είναι απόπειρα ανύψωσης στα ουράνια, όπου όλα είναι αρμονία» έχει πει. Η Casta Diva της μαζί με μουσική του Μότσαρτ, τον ήχο ενός κύματος που σπάει στην ακτή ή το κλάμα ενός μωρού κάπου εκεί ψηλά βρίσκεται, σε μια κάψουλα μαζί με άλλους ήχους της γης, για όποια ανώτερη νοημοσύνη έρθει ποτέ σε επαφή μαζί τους.

«Δεν νιώθω σίγουρη για τον εαυτό μου»

Η Κάλλας γράφει στον σύζυγό της Τζιοβάνι Μπατίστα Μενεγκίνι το 1948: «Μολονότι μου καταλογίζουν αλαζονικά συμπεριφορά, δεν νιώθω ποτέ σίγουρη για τον εαυτό μου, με βασανίζουν η αμφιβολία και ο φόβος. Θεωρώ το όργανο της φωνής αχάριστο, ανυπάκουο, δεν θέλει να το ελέγχουν, να το υποτάξουν. Με χειροκροτούν μα εγώ ξέρω πως θα μπορούσα να τα είχα καταφέρει πολύ καλύτερα». Η αέναη πάλη της να τιθασεύσει το απρόσιτο, το άπιαστο, το χιμαρικό είναι η ιστορία της ζωής της. Από έφηβη, όταν ήρθε από την Αμερική και γράφτηκε στο Ωδείο Αθηνών και στα μαθήματα της Ισπανίδας υψιφώνου Ελβίρα ντε Ιντάλγκο, μέχρι την Ιταλία και τον διάσημο μαέστρο Τούλλιο Σεραφίν – δύο μορφές που την καθόρισαν ως ερμηνεύτρια. Η ίδια θα περιγράψει με μεγάλη γλαφυρότητα τη φωνή της: «Το τίμηρο της φωνής μου ήταν σκούρο, μαυριδερό, όταν το σκέφτομαι μου έρχεται στον νου ένα παχύρρευστο λάδι». Η Ισπανίδα δασκάλα της πάνω σ' αυτόν τον καμβά θα δουλέψει. Θα την εισαγάγει στο μπελκάντο και στον Μπελίνι, τον Ροσίνι, τον Βέρντι, λειαινο-

Ο διευθυντής της EMI Γουόλτερ Λέγκ είχε πει ότι «το ηχώχρωμά της οφειλόταν στην ανατομία του ουρανίσκου της, που δεν ήταν σαν τη νορμανδική ασιίδα των κανονικών στομάτων, αλλά μύτερός σαν γοτθικό τόξο»

Η Μαρία Κάλλας, που θεωρείται ότι άλλαξε για πάντα τον τρόπο που ακούμε κλασική μουσική, στην πλατεία Τραφάλγκαρ του Λονδίνου, τον Φεβρουάριο του 1957 (01), σε συναυλία στη Βοστώνη, τον Φεβρουάριο του 1974 (02) και ενώ απαντά σε ερωτήσεις δημοσιογράφων κατά την ώφειή της στη Νέα Υόρκη, στο τέλος Οκτωβρίου του 1959 (03)

ντας, εξευγενίζοντας, εμπνεόντας, αυστηρή και μητρική μαζί, για να μην πνεύσει ένα κορίτσι που δούλευε σαν τρελό μέρες και νύχτες υπό έναν όρο: να φτάσει στην κορυφή ή πουθενά, κερδίζοντας το σπώκιμα «όλα ή τίποτα». Η Κάλλας κάμει την είσοδό της στη διακεκαυμένη ζώνη που στροβιλίζεται στις πιο ψηλές συχνότητες, αλλά για να αγγίξει τα σύννεφα πρέπει να ανακαλύψει φωνητικά προτερήματα, να εντοπίσει αδυναμίες, να γνωρίσει το εύρος, την έκταση και το σπάνιο μέταλλο της φωνής της, να αποκριτογραφάρει τους κώδικες των πρώτων ρόλων της, να τολμήσει, να ανεχτεί, να υποταχθεί, να πεισιμώσει, να ζαναπιώσει την παρτιτούρα απ' την αρχή. Ξανά και ξανά. Μέχρι το εφημέριο παραλήρημα μάγιστρού να γίνει αίσθηση ιερού σκοπού. Μέχρι να σφυρηλατηθεί η ατσάλινη αποφασιστικότητα που έχει όποιος κυνηγάει το απόλυτο. Η Ελβίρα ντε Ιντάλγκο έχει πει για εκείνη: «Μπορούσε να τραγουδήσει ολόκληρη μελωδία με μία μόνο εκπνοή και είχε φυσική κλίση προς τους δραματικούς τόνους. Επρεπε μόνο να βάλει ένα φρένο, να συνθέσει στην ελαφράδα, την τρίλι, στο κέντημα». Η Κάλλας μελετούσε ώρες ατέλειωτες για να ομογενοποιήσει τον ήχο, να σβήσει «περάσματα», να καθαρίσει την άρθρωση, να δυναμώσει το διάφραγμα, να πιάσει λεπτές αποχρώσεις, ευλυγχίες, ποικίλματα. Για εκείνη καμιά άσκηση δεν ήταν άγονοι λαρυγγισμοί, αλλά «φρανταστικά» σπαράγματα μελωδιών, σχεδιάσματα παράξενων και ακαθόριστων μουσικών. Για εκείνη τίποτε δεν είχε σημασία, μόνο η ερμηνεία και η φωνή. Αυτή η φωνή, για την οποία ο διευθυντής της EMI Γουόλτερ Λέγκ είχε πει: «Το πόχρωμά της οφειλόταν στην ανατομία του ουρανόκοου της, που δεν ήταν σαν τη νορμανδική ασπίδα των κανονικών σιομάτων, αλλά μυτερός σαν γοητικό τόξο».

Ο πανικός της κορυφής
Ο αγώνας της απόλυτης επικράτησης συνεχιζόταν αδιάλειπτα, ακόμη και μετά την κατά πολλούς «σύνομη χρυσή εποχή της». Αλλά μήπως η σβία αυτής της απαρύλλητης φωνής χάθηκε ποτέ; Αραγε αυτό το «μπαλάρισμα», το τρέμουλο στα ψηλά ρετζίστρα, που χαλιναγωγήθηκε και εξαφανίστηκε στην Αθήνα αλλά επανήλθε στα μισά περίπου της δεκαετίας του '50, ακύρωνε την ουσία της μουσικής της μοναδικότητας; Ή μήπως, όπως έγραψε ο Τέρενς ΜακΝάι, συγγραφέας του διάσημου «Master Class», «το να ακούς την Κάλλας σαν μια Αθάνατη της Χρυσής Εποχής είναι σαν να μην έχεις ακούσει ποτέ την αληθινή της φωνή. Τα όριά της δεν έχουν καμιά σημασία μπροστά στην ερμηνευτική ιδιοφυΐα και στα ενστικτώδη δώρα της». Είναι αλήθεια ότι η Κάλλας δεν ενδιαφέρθηκε ποτέ να κρατήσει εφεδρείες. Στα χρόνια που ακολούθησαν ερμηνεύσε περιπου ταυτόχρονα ρόλους με διαφορετικές φωνητικές απαιτήσεις: Ελβίρα και Βρουνχιλδη, Αρίνα και Νόρμα, Βιολέτα και λαίδη Μάκβεθ, Αρίντα και Ιζόλδη, Γκίλντα και Τόσκα, Τουραντό και Κάρμεν, Φιορέλα και Μήδεια. Η Κάλλας μπορούσε να κάνει θαύματα ελεγκαν στη

Επετειακό γκαλά όπερας στο Ηρώδειο

Στις 16 Σεπτεμβρίου η Εθνική Λυρική Σκηνή παρουσιάζει το επετειακό γκαλά όπερας «Η Κάλλας στο Ηρώδειο» στην κορύφωση των επετειακών εκδηλώσεων για τη συμπλήρωση 100 χρόνων από τη γέννηση της μεγάλης ντίβας. Τέσσερις διακεκριμένες υψίφωνοι με διεθνή καταξίωση, οι Άννα Πιρότσι, Κάθριν Φόστερ, Βασιλική Καραγιάννη και Νίνα Μινασίου θα ερμηνεύσουν τις άριες που η Κάλλας σημάδεψε με την ερμηνεία της στις ιστορικές εμφανίσεις της στο Ωδείο Ηρώδου του Αττικού το 1944 και το 1957.

Σκάλα του Μιλάνου. Όλα τα μπορούσε, ακόμη και πέρα από τα ανθρώπινα όρια, γιατί ήταν η κορυφαία. Κούρασε, πόνεσε, πίεσε τη φωνή της, έτσι το θέλησε και φυσικά το πλήρωσε. Ονειρευόταν να τραγουδάει χωρίς φραγμούς, σαν πουλί, από μικρό κορίτσι στη Νέα Υόρκη, όταν έβαζε έκθαμβη το δάχτυλο στον λαιμό του καναρινιού της για να νιώσει τον παλμό στο μικροσκοπικό του λαρύγγι. «Δεν έχω δεχτεί ποτέ να κάνω γενική πρόβα χωρίς προσπάθεια ανάλογη με εκείνη που καταβάλλω στις παραστάσεις – κι ας μου συστήνουν να μην κοπιάζω τόσο. Από την άλλη, αισθάνομαι το δράμα της κάθε ηρωίδας μου τόσο έντονα, ώστε δεν μπορώ παρά να το ζω με κάθε δυνατότητα που έχει η φωνή μου, σε κάθε πράξη, από την αρχή ως το τέλος» εξομολογείται σε γράμμα της προς την Ελβίρα ντε Ιντάλγκο, για την οποία παραδεχόταν δημοσίως: «Της οφείλω όλη την προσημοσύνη και την καλλιτεχνική, σκηνική και μουσική κατάρτιση της πρώτης καριέρας μου, που την τοποθέτω στα χρόνια της Αθήνας και της Λυρικής Σκηνής». Τότε που 15 χρόνων πριμαντόνα ανέβηκε πρώτη φορά στη σκηνή και κανείς δεν μπόρεσε να την ξεχάσει.

Η πρόωγη απόλεια της φωνής
Η τελευταία φορά που τραγουδούσε «Νόρμα», μια από τις πιο αγαπημένες ηρωίδες της και τον ρόλο που θεωρούσε ως «το πολεμικό της άλογο», ήταν στην Όπερα Γκαρνιέ στο Παρίσι τον Μάιο του 1965. Την είχε ερμηνεύσει πάνω από 90 φορές σε οκτώ διαφορετικές χώρες. Αυτήν τη φορά όμως με το ζόρι έφτασε στο τέλος της δεύτερης πράξης. Δεν μπορούσε να συνεχίσει. Στο διάλειμμα λιποθύμησε στο καμρίνι και ο γιατρός διάγνωσε νευρική εξάντληση και οργανική αδυναμία λόγω υπερκόπωσης. Οι θεατές υποδέχονται τα νέα χειροκροτώματα για να στείλουν μηνύματα συμπαράστασης. Η «Τόσκα» στο

Λονδίνο ακυρώνεται επίσης, εκτός από μια παράσταση τον Ιούλιο στο Royal Opera House. Ήταν μόλις 42 ετών και τραγουδούσε από τα 13 της. Τον Αύγουστο γράφει από τη θαλαμγό «Χριστίνα» στον Αμερικανό φίλο της, διακεκριμένο μαέστρο, συνθέτη και πιανίστα Εξομολογείται στην Ελβίρα ντε Ιντάλγκο ότι η πρέμια τη βοηθούσε να πιθαεύσει το νευρικό της σύστημα «που ευθύνεται για όλα», αν και η πρέμια δεν σημαίνει απαραίτητα και ευτυχία για εκείνη. Και το 1967 γράφει στον Τούλιο Σεραφίν ότι ξεκινάει ξανά δουλειά αλλά «χωρίς τη ράμη της νιότης, επειδή η ενέργεια εξατνείται και μαζί και η ψυχή». Πολύ μελάνι έχει χυθεί μέχρι τις μέρες μας για τους λόγους της πρόωρης απόλειας της φωνής της Κάλλας. Πολλοί ενοχοποίησαν την ανέμελη ζωή της ερωτευμένης γυναικάς με τον Αριστοτέλη Ωνάση – αν και το πρόβλημα είχε ξεκινήσει πριν από την αρχή της σχέσης τους το 1959. Κάποιοι μελετώντας και συγκρίνοντας πχογραφήσεις μιλούν για την απότομη απώλεια κιλών που επηρέασε το διάφραγμα της. Υπάρχει επίσης η θεωρία ότι η Ισπανίδα δασκάλα δεν της πρόσφερε καλές υπηρεσίες βάζοντας μια 16άχρονη δραματική σοπράνο να τραγουδάει κόντρα ρόλους για να αναπτύξει το ερμηνευτικό εύρος της, υπονομεύοντας την ακόμη άγουρη φωνή της. Οποιοι κι αν ήταν οι λόγοι της φωνητικής της αδυναμίας, η Μαρία Κάλλας δεν εγκατέλειψε. Συνέχισε να τραγουδάει, όλο και πιο σπάνια είναι η αλήθεια, σε ρεσιτάλ ανά τον κόσμο, μαζί με τον στενό φίλο και συνεργάτη της τονόρο Τζουζέπε ντι Στέφανο. Ο κόσμος την ακολουθούσε παντού, οι εκδηλώσεις Λατρείας ήταν αμείωτες, αν και οι κριτικοί δεν ήταν πάντα ευγενικοί μαζί της. Λες και είχαν περισσότερη σημασία γι' αυτούς η τονική αστάθεια, η βραχνάδα ή το σπάσιμο μιας νότας από τις τελευταίες χαμένες μάχες μιας θρυλικής ντίβας, η οποία, σε μια μουσική συμφωνία με τους απανταχού λάτρεις της λυρικής μουσικής, συνέχιζε να τραγουδάει. Ήταν ο ανθρώπινος θρίαμβος μιας ιδιοφυούς μουσικής προσωπικότητας, έτοιμης πάντα να ρισκάρει και να ματώσει παλεύοντας με τη θεορά. Αυτό ήταν το πραγματικό master class της Κάλλας: ότι ανέβαινε στη σκηνή ακόμη και χωρίς τη φωνή της, πολεμίστρια χωρίς το όπλο της, βασίλισσα που δεν είχε ανάγκη για το στέμμα, αποδεικνύοντας από το μέταλλο ήταν φτιαγμένη. Αυτή που τραγουδούσε τώρα ήταν η Μαρία απαλλαγμένη επιτέλους από την Κάλλας, συμπληρώνοντας τον μεγάλο Ρομάν Ρολάν, ο οποίος έχει πει: «Η μουσική είναι η σύγχρονη θρησκεία. Μην πυροβολείτε τους θεούς της».

Ο INFO
Πηγές: «Η άγνωστη Κάλλας» του Νίκου Πετσάλη-Διομήδη (εκδ. Καστανιώτης) και «Μαρία Κάλλας: γράμματα και αναμνήσεις» από τον Τομ Βολφ (εκδ. Πατάκη)